

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXXIII

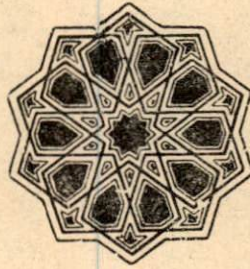

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt: XXXIII

*Bu Dergide Yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına
aittir.*

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. Mustafa Sait YAZICIOĞLU <i>La Critique De L'Enseignement et en Particulier Celui Du Kalâm</i>	1
Prof. Dr. Mehmet Rami AYAS <i>Bir Gerçeklik Bilimi Olarak Sosyoloji ve Tahir Çağatay</i>	11
Prof. Dr. İsmet KAYAOĞLU <i>İslâm ve Hristiyan Batıda Kurumlar</i>	41
Doç. Dr. İbrahim ÇALIŞKAN <i>İslâm Hukukunda Zina Suçunun Mahiyeti ve Cezası</i>	61
Doç. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK <i>Yahudilikdeki Arz-ı Mev'üd Anlayışının Boyutları</i>	101
Doç. Dr. Şevki SAKA <i>Kur'an'da Ta'rid Yoluyla Anlatım</i>	113
Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKBULUT <i>Allah'ın Takdiri-Kulun Tedbiri</i>	129
Yrd. Doç. Dr. Ethem CEBECİOĞLU <i>Güney Asya'da İslamın Yayılmasında Sufilerin Rolü</i>	157
Yrd. Doç. Dr. Recep DİKİCİ <i>Az-Zaccâc'ın Süleymaniye Kütüphanesindeki Yazma Kitâb al-Aruz'u</i>	179
Yrd. Doç. Dr. Ruhi KALENDER-Arapça Öğretim görevlisi Dr. Adem AKIN <i>İslam'a Göre Ses ve Musiki Sanatı</i>	187
Dr. Mehmet ÖZDEMİR <i>Gayr-ı Müslimlerin Dini Hayatı Açısından Müslüman Fatihlerin Endülü's'deki Uygulamaları</i>	203
Ar. Gör. Sönmez KUTLU <i>Horasan ve Maverâünehir'de İlk Mürcie ve Hanefiliğin Yayılışı</i>	239

AZ-ZACCAC'IN SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİNDEKİ YAZMA KİTÂB AL-‘ARÛZ’U

Yrd. Doç. Dr. Recep DİKİCİ

Arap edebiyatında şiirin belli başlı unsurlarından arûz, zamanla kâfiye ile birlikte nazm sisteminin esâsı olmuş ve arapça ilimlerin bir şûbesi haline gelmiştir. Arûzun arap edebiyatında önemli bir yeri vardır. Zira Arapların manzûm sözlerindeki ahenk ölçülerini öğreten bu ilim sâyesinde, şiirlerin doğru ve kusursuz olanları tesbit edilebilmektedir. Bu sahaya dâir kaleme alınmış kadim eserlerden biri de Kitâb al-‘arûz’dur. Bu eserin müellifi, az-Zaccâc diye tanınan Abû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. Sarî b. Sahl’dır¹.

Kaynaklarda h. 241 (m. 855) yılında Bağdâd’da doğduğu zikredilen Abû İshâk az-Zaccâc’ın babası, Muhammed b. Sarî’dir. Âilesi ve ilk tahsil yılları hakkında fazla bir bilgiye sâhip olmadığımız az-Zaccâc, zamanla karşımıza bir cam-yapım işçisi olarak çıkar. Bu sıralarda nahve ilgi duyan az-Zaccâc, ders vermesi için, devrinin meşhûr âlimlerinden al-Mubarrid (ölm. 285/898)’e baş vurur. Ancak bu âlim, ücretsiz ders vermemektedir. Bu durumda çaresiz kalan az-Zaccâc, ölünceye kadar kendisine hergün bir dirhem vereceğini vaad ederek, al-Mubarrid’den ders almayı başarır. Ayrıca, Şa’lab (ölm. 291/904)’den de okuyarak dilciler arasına giren az-Zaccâc, ilk hocasının delâletiyle Banî Mârika’nın çocuklarına nahiv öğretir ve her ay 30 dirhem kazanır. Bir müddet sonra al-Mu‘taizid’in veziri Ubaydallâh b. Sulaymân’ın isteğiyle, gelecekte vezir olarak babasının yerine geçecek olan oğlu al-Kâsim’e de edebiyat dersleri verir. Böylece samimi olduğu bu iki vezirin döneminde, çok büyük servete kavuşur.

Nahiv, lügat ve arûz ilminde geniş bilgisi ile tanınan az-Zaccâc, Şa’lab ve benzeri âlimlerle ilmî münâzaralarda da bulunur. Nihâyet aralarında Abû ‘Alî al-Fârisî (ölm. 377/987) ve Ahmed b. Muhammed (ölm.

1. Bazı kaynaklarda, az-Zaccâc’ın şeceresi Abû İshâk İbrâhîm b. Sarî b. Sahl şeklinde kaydedilmiştir (Meselâ bk. İbn al-Anbârî, Nushat al-alibbâ’ fi ttabakât al-udabâ’, Kâhire, tarihsiz, s. 244).

372/982)in de bulunduğu bir çok talebe yetiştiren az-Zaccâc, h. 311 (m. 923) yılında Bağdâd'da vefât eder.

al-Hatîb al-Bağdâdî'nin, mâneviyat, fazilet ve güzel bir itikad sâhibi olduğunu kaydettiği (bk. Târih Bağdâd, VI, 89-90) az-Zaccâc'ın eserleri mevzûlarına göre şöyle sıralayabiliriz²:

I) *İslâmî ilimle ilgili eseri*: 1. Kitâb ma'âni'l-*Qur'an*.

II) *Dil ile ilgili eserleri*: A. Nahivle ilgili eserleri: 2. Kitâb şarh abyât Sibavayh. 3. al-Muhtaşar fi'n-nahv. 4. Kitâb al-amâlî. B. Sarf-la ilgili eserleri: 5. Kitâb mâ yanşarifu ve mâ lâ yanşarifu. 6. Kitâb fa'altu va af'altu. C. Lügat ile ilgili eserleri: 7. Kitâb al-iştikâk. 8. Kitâb al-farq. 9. Kitâb an-navâdir. 10. Kitâb halk al-insân. 11. Kitâb halk al-faras. 12. Kitâb al-mağşûr va'l-mamdûd.

III) *Edebiyat ile ilgili eserleri*: 13. Kitâb al-kavâfi. 14. Kitâb al-'arûz.

IV) *Diğer ilimlerle ilgili eserleri*: 15. Kitâb al-anvâ'. 16. Kitâb mâ füssira min câmi' al-mantık.

Onun bu eserleri arasında, makâlemize mevzû seçtiğimiz Kitâb al-'arûz'u ve eserin konusu ile arûz ilmi hakkında bazı bilgiler sunmak da faydalı olacaktır.

Arûz, an'aneye göre, çadırın ortasına dikilen ve ona destek vazifesini gören kazığa denir. Arûz ilminde bu kelime birinci musrânın son tef'ilesini göstermek için kullanılır; nasıl kazık dâimâ çadırın ortasında ise, bu tef'ile de dâimâ beyitin ortasında bulunur. Bu mânada arûz, müştak olduğu "ariza" kelimesi gibi, müennestir. Mecâzen bu kelime, doğrudan

² az-Zaccâc'ın hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk. İbn an-Nadîm, al-Fihrist (nâşir Gustav Flügel), Beyrut, 1872, s. 60-61; al-Hatîb al-Bağdâdî, Târîh Bağdâd, Dâr al-fikr, Beyrut, trz., VI, 89-93; al-Kıftî, İnbâh ar-ruvât 'alâ an-nuhât, Beyrut, 1986, I, 194-200; İbn al-Aşîr, al-Lubâb fî tahzîb al-ansâb, Beyrut, 1980, I., 340-341; Nuzhat al-alibbâ', s. 244-246; İbn Hâllikân, Vafayât al-a'yân va anbâ' abnâ' az-zamân, Beyrut, 1978, I, 49-50; Yâkût al-Hamavî, Mu'cam al-udabâ', Dâr İhyâ'at-turâş al-'arabî, Beyrut, trz., I, 130-151; İbn Tağrîbardî, an-Nucûm az-zâhira, Mısır, trz., III, 208; az-Zahabî, Siyar an-nubalâ', Beyrut, 1981, XIV, 360; Ahmed b. Muştafâ Taşköprizâde, Miftâh as-sa'âda va mişbâh as-siyâda fî mavzû'ât al-ulûm, Beyrut, 1985, I, 154-156; İbn al-'Îmâd, Şazarât az-zahab, Beyrut, trz., II, 259-260; Hayraddîn az-Ziriklî, al-A'lâm, Beyrut, 1969, I, 33; 'Omar Rizâ Kaşhâla, Mu'cam al-mu'allîfîn, Beyrut, trz., I, 33; Carl Brockelmann, Geschichte der arabischen litteratur, Supplementband, Leiden, 1937-1942, I, 170; Kâtîp Çelebî, Kaşf az-żunûn 'an asâmi al-kutub va'l-funûn, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971-1972, 164, 448, 575, 723, 1391, 1399, 1428, 1438, 1446, 1447, 1451, 1455, 1459, 1461, 1630, 1730, 1980; İsmâ'îl Paşa al-Bağdâdî, İzâh al-maknûn, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1972.

doğruya şiirde heceleri ölçmek ve metrik mânasında kullanılır ve bu mânada, ilm kelimesine kıyâsen, müzekker ve şinâ'a kelimesine kıyâsen de, müennes kabul edilir

Arûz kelimesinin iştikâkı vâzih değildir; hatta Arap gramercileri bile bu hususta kâfi derecede izâhat vermiyorlar; bazılarına göre, musrâ bir takım kaidelerle karşı karşıya konulduğu için, bu ilme arûz denilmiştir; diğerlerine göre, al-Ḥalîl, bu ilmi Mekke'de tesis ettiği ve Mekke'nin bir ismi de al-'Arûz olduğu için, bu isim verilmiştir; nihâyet diğer bazılarına göre de, aslında beyitin en mühim kısmını teşkil eden birinci musrânın son tef'ilesi için kullanılan bu ıstılah sonradan bütün beyite ve nihâyet nazım ilmine de teşmîl edilmiştir.

Arap şiirinin vezni ise, beyit içinde uzun ve kısa değerli hecelerin, muayyen esaslara göre sıralanarak ahenkli guruplar teşkil etmesine dayanır. Bir beyitte bir çok uzun ve kısa hecenin birbirinin yerini alabilmesi şâire geniş bir serbestlik ve kolaylık sağlar. Eski şâirler gelişmiş ve işlenmiş bir takım vezinleri öğrenip kullanmağa devam ettiler. Câhiliye devri şâirlerinde arûzun klasik bahirlerinin hepsi görülmez. En çok kullanılmış bahirler sırası ile tavîl, vâfir, kâmil, basîṭ, mutakârib ve munsarih'tir. Bazı bahirlerin mûsiki ile yakından alâkası bulunduğu ve daha sonraları da devam eden bir kanaate göre, tavîl ile basîṭ, madîd, vâfir, kâmil ve racaz'ın tam şekillerinin bilhassa kasid'e tahsis edildiği anlaşılmaktadır. Bu arada eski şâirlerin, mevcut vezinlerle izâh edilemeyen şiirlerinin bulunmasından, bugün bilimneyen bâzı bahirleri de kullandıkları neticesine varılmaktadır.

Arapların umumiyetle kabul ettikleri vecihle, 10 tef'ilenin muhtelif tarzda telifinden, 16 bahir vücuda gelmiştir ki, bu vezinlerin normal şekilleri aşağıdaki, anlaması ve hıfzı kolay kalıplarla gösterilir:

Tavîl: fa'ülun mafâ'ilun fa'ülun mafâ'ilun.

Madîd: fâ'ilâtun fâ'ilun fâ'ilâtun.

Basîṭ: mustaf'ilun fâ'ilun mustaf'ilun fâ'ilun.

Kâmil: mutafâ'ilun mutafâ'ilun mutafâ'ilun.

Vâfir: mufâ'alatun mufâ'alatun fa'ülun.

Hazac: mafâ'ilun mafâ'ilun.

Racaz: mustaf'ilun mustaf'ilun mustaf'ilun.

Ramal: fâ'ilâtun fâ'ilâtun fâ'ilun.

Sarî': mustaf'ilun mustaf'ilun fâ'ilun.

Munsarih: mustaf'ilun fâ'ilâtu mustaf'ilun.

Ḥafif: fā'īlātun mustaf'īlun fā'īlātun.

Muzāri': mafā'īlun fā'īlātun.

Muḫtaḫab: fā'īlātu mufta'īlun.

Muctaḫḫ: mustaf'īlun fā'īlātun.

Mutadārik: fā'īlun fā'īlun fā'īlun fā'īlun.

Mutaḫārib: fa'ūlun fa'ūlun fa'ūlun fa'ūlun.

Bu arada Prof. Dr. Nihad M. Çetin de, arûza dâir ilk çalışmalar hakkında şöyle bir açıklamada bulunur: Arûzun kitâbi bir esâsa bağlanması ihtiyacı hicrî II. asırda hissedilmiştir. Öteden beri sanıldığı gibi buna ilk teşebbüs edenin al-Ḥalil (ölm. 175/791) olduğu kanaati ihtiyatla karşılanmalıdır. Meselâ onunla aynı nesilden bulunan ve hatta birkaç yıl önce ölen al-Mufazzal az-Zabbî (ölm. 168/785)'nin de arûza dâir bir eserinden bahsedilir. Her iki âlim muasır olmakla, al-Mufazzal'ın böyle bir çalışmaya, al-Ḥalil'in eserine özenerek teşebbüs etmiş olması da mümkün bulunmakla berâber, çok daha önce mevcûdiyeti bilinen bazı tabirler de göz önünde tutulursa, bu iki müellifin eserlerine tekaddüm eden, hiç değilse tasvirî bazı denemelerin yapılmış olması çok muhtemeldir. Herhalde bütün çalışmalarında, eline aldığı her mevzûu bir takım esaslara ircâ ederek tasnif ve tertip eden bu müstesna âlim, al-Ḥalil, daha önceki teşebbüslerin hepsini silerek yaşayacak olan sistemini kurmuştur. Kâfiye hususunda da vaziyet aynıdır. Yani bu meseleyi de sistemli bir izah şekline bağlayan yine aynı şahsiyet olmuştur.

al-Ḥalil'in sistemine al-Aḫfaş'ın bazı ilâveler yaptığı söylenir ki, bunlardan biri mutadârik bahridir. Ancak, bizzat al-Ḥalil'in bu bahrin iki değişik vezninde iki ayrı kasidesi vardı. Buna göre bahis mevzûu bahir al-Ḥalil için meçhul değildi. Bu bahri tesis ettiği sisteme almayışı herhalde onu çok yeni bulması ve klâsik bahirler arasına koymak iste-meyişinden ileri gelmiş olacaktır.

III. /IX. asrın başlarından itibaren bu mevzûde müteaddit eserler yazılmıştır. Nitekim bunlardan, Abû 'Alî Muḫammed b. al-Mustanır al-Ḳuṭrub (ölm. 206/821-822)'in arûz ve kâfiyeye dâir eseri, Abû'l-Ḥasan Sa'îd b. al-Mas'ada al-Aḫfaş'ın neşredilmemiş Kitâb al-'arûz'u, Abû 'Osmân al-Mâzinî (ölm. 249/863), Abû'l-'Abbâs al-Mubarrid (ölm. 285/898), Abû Muḫammed 'Abdallâh b. Maḫmûd al-Kayravânî (ölm. 308/920)'nin arûza dâir eserleri, İbn as-Sarrâc (ölm. 316/929)'ın K. al-'arûz'u, İsmâ'îl b. Ḥammâd al-Cavharî (ölm. 396/1006)'nin K.al-'arûz al-varâka ve K.al-ḫavâfî'si (Âtıf Efendi, nr. 1991), İbn al-Ḥâcib'in Lâmiya'sı, İbn Kaṭṭan'ın K. al-'arûz'u, al-Ḥatîb at-Tabrizî'

nin Şarh alluma al-kâfi fi'l-‘arûz va'l-‘avâfî’si, Abû Muhammed ‘Abdallâh b. Muhammed al-‘Hazracî al-Andulûsî’nin Kıasîdat al-‘Hazracî-ya’sı ile, al-‘Kayşarî ve İlyâs b. İbrâhîm ar-Rûmî’nin bu esere yaptıkları şerhler zikredilebilir.

Ayrıca adab kitaplarında bazan arûz ve kâfiyeye dâir bablar da ayrılmıştır. İbn ‘Abd Rabbihî (ölm. 328/940)’nin al-‘İkd al-farîd’i-nin K. al-camharat aş-şâniye fi a’ârîz aş-şîr va ‘ilal al-‘avâfî adlı bölümü müstakil bir kitap teşkil edecek hacimdedir., as-Sakkâkî (ölm. 626/1228)’nin Miftâh al-‘ulûm adlı eserinde de arûz enine boyuna ele alınır³.

Bu lüzumlu girişten sonra, az-Zaccâc’ın tanıtmak istediğimiz Kitâb al-‘arûz’una dönebiliriz. az-Zaccâc, bu eserin mukaddimesinde, bir manzûmenin Arap şiirinin vezinlerinden birine uyması halinde şiir sayılabileceğini kaydeder. Mevzûn Arap şiirlerinin ise, lügat âlimlerinin koyduğu kaideler dahilinde bulunduğunu belirten az-Zaccâc, nesirdeki ölçülülüğe de seci denildiğini zikreder⁴.

Şiirde câiz olup, kelâmda câiz olmayan hususları açıklayan az-Zaccâc, sözlerini Sibavayh (ölm. 180/796)’den şöyle nakilde bulunarak teyid eder: “Sarf olunmayanın sarf olunmasıyla, hafz olunmayanın hafz olunması hususunda, kelâmda câiz olmayan şey şiirde câizdir.” Bunun yanı sıra az-Zaccâc, Abu’l-‘Hasan al-Ahfaş (ölm. 215/830) ve bazı nahiv âlimlerinin, şiirde sarf olunmanın sarfının terkedilebileceği görüşünü benimsemeyerek, sarf olunmayanın sarf olunması halinde şüphesiz aslına reddolunacağını bildirir.

Ayrıca hafz hususuna da değinen az-Zaccâc, örneğin الممام kelimesinden elif hafzedilip, الحمم şeklinin geriye kalacağını söyler. Şiirde bir cinsten iki harfin istimâ etmesi gibi, memdûdun bazı hallerde kısaltılabileceğini de zikreden az-Zaccâc, nûn’un yâ’ya tebdil edilmesiyle, تظنيت fiilinin تظنيت şeklini aldığını ve صحمطوا denilip, çok harfli olan اصحاب مطرا cümlesinin kasedildiğini belirtir.

Diğer taraftan az-Zaccâc, şöyle bir açıklamada bulunur: “Şâir, şiirindeki (لك اسقى ان كان ماذا الفضل) ifâdesiyle, لكن اسقى’yi kaseder. Burada terhîm olmaksızın, nûn, lîn harflerine benzetilmesinden dolayı hafzedilmiştir. Aynı şekilde لادر sözünden yâ hafzedildiği gibi, لم يك sözünden de nûn hafzedilmiştir. Bunun yanı sıra مررت ifâdesinde ol-

3 Arûz hakkında geniş bilgi için bk. Miftâh as-sa‘âda, I, 198-1200; Nihad M. Çetin, Eski Arap Şiiri, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1973, s. 59-64; Heyet, İslâm Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970-1986, I, 625 v.d.

4 Kitâb al-‘arûz, Süleymaniye Kütüphanesi, Cârullah Efendi Bölümü, nr. 1834/4, vrk. 215a.

duğu gibi, bütün vâv ve yâ'lar, الها, şeklinde ziyâde olabilirler. Şâirin zarûret halinde هو 'den vâv'ı, هي 'den yâ'yı hazfettiği gibi, bunları hazfetmesi câizdir. Nitekim şâir, مواكا دار لسعدى اذہ من مواكا اذ هي من مواكا sözünü kasetmiştir⁵. Aynı zamanda şiirde memdûd kısaltılabileceği gibi, maksûr da uzatılabilir⁶."

Bu arada şiirde zihâf⁷ ve takti⁸ yapılmasının uygun olduğunu zikreden az-Zaccâc, مفاعيل'den yâ'nın, نفعول'den nûn'un hazfedilebileceğini ve takti⁹'in ise, lafzın gerektirdiği şekilde yapılmasını beyân eder. Nihâyet az-Zaccâc, şalm⁹ ve makbûz¹⁰ tabirlerinden de bahseder ve arûzda, örneğin النثر kelimesinin الف نون نون ش را şeklinde yazılıp, harflerinin medlerinin teşhis edilebileceğini kaydeder¹¹.

Eserin muhtevâsını gösteren başlıklar şöyle sıralanmaktadır: Bâb mâ yacûzu fi'ş-şi'r va mâ lâ yacûzu fi'l-kalâm (varak, 215^b); bâb as-sâkin va'l-mutaharrak (vrk. 216^b); bâb al-asbb va'l avtâd (vrk. 217^a); hâzâ bâb at-takti^c (vrk. 217^a); bâb at-ṭavîl (vrk. 217^a); hâzâ bâb az-zihâf fi't-ṭavîl (vrk. 217^a); bâb al-basîtt (vrk. 218^a); bâb al-vâfir (vrk. 218^a); va zihâfuhu (vrk. 218^a); bâb al-kâmil (vrk. 218^a); bâb al-hazac (vrk. 218^a); va zihâfuhu (vrk. 218^a); bâb ar-racaz (vrk. 218^a); bâb ar-ramal (vrk. 218^b); va zihâfuhu (vrk. 218^b); bâb as-sarî^c (vrk. 212^b); va zihâfuhu (vrk. 218^b); bâb al-munsarih (vrk. 218^b); va zihâfuhu (vrk. 218^b); va abyât az-zihâf (vrk. 218^b); bab al-ḥafîf (vrk. 218^b); va zihâfuhu (vrk. 219^a); va abyât az - zihâf (vrk. 219^a); bâb al-muzâri^c (vrk. 219^a); va zihâfuhu (vrk. 219^a); bâb al-muḫtaṣab (vrk. 219^b); va zihâfuhu (vrk. 219^b); bâb al-muctaṣṣ (vrk. 219^b); bâb al-mutaḫârib (vrk. 219^b); va zihâfuhu (vrk. 219^b); bâb al-muşarra^c (vrk. 219^b-220^a). Arûza dâir bazı muahhar eserlerde, az-Zaccâc'ın açıklamalarına da yer verildiği görülür¹².

5 Kitâb al-ʿarûz, vrk. 215b.

6 Aynı eser, vrk. 216a.

7 Zihâf, arûzculara göre, uzun okunması lazım egelen bir hecenin vezn icâbı kısa okunmasıdır (bk. Tâhîr-ül Mevlevî, Edebiyat Lügatı, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1973, s. 182).

8 Takti^c, mevzûn bir sözü, veznin cüzlerine göre ayırmaktır (bk. Aynı eser, s. 144).

9(Şalm, feülün cüzünün "fe"sinin hazfetmektir. ülün yerine fa'lün kullanmaya da aşlam denir (bk. Aynı eser, s. 134).

10 Makbûz, mefâilün ve feülün cüzlerinin mefâil ve feül şekillerine girmiş halleridir. (bk. Aynı eser, s. 94).

11 Kitâb al-ʿarûz, vrk. 216jb.

12 Bu arada Abû Muḫḫammad ʿAbdallâh b. Muḫḫammed al-Ḥazracî al-Andulûsî'nin, (Kasîdat al-ḥazracîya fi'l-ʿarûz adlı eserinin yazmasında (bk. Yusufâğa Kütüphanesi, nr. 8141/3, vrk. 12^a) gördüğümüz bir notu burada kaydetmeyi uygun görüyoruz:

misrasındaki ile, murad edilmiştir.

Nüşa'nın tavsifi: Süleymaniye Kütüphanesi, Cârullah Efendi bölümü, nr. 1834/4. Koyu kahverengi meşin bir cild içinde, 215^a-220^a varakları arasında 6 varak. Şemseli, salbekli ve mikleblidir. Kitâbın ebâdî 29×17 (23×13) cm. olup, 34 satırlı ve yazısı nesihtir. Kağıdı ise âbâdîdir. Eser, yer yer su tahribine uğramıştır. Mevzû başlıkları ve mühim terimler kırmızı mürekkebe ile yazılmıştır. Sayfa kenarlarında kelimeler halinde bazı ilâveler görülür.

Nüşanın istinsah kaydı ve müstensihî kaydedilmemiştir. Ancak, mecmuadaki diğer eserlerin hattına benzer bir hatla yazıldığı muhtemeldir. Buna göre, Kitâb al-*arûz* nüshası da, müstensih Muhhammed b. Mas'ûd al-Kardârî tarafından h. 752 (m. 1351)'de istinsâh edilmiş olmalıdır.

Başî (vrk. 215^a):

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قَالَ ابُو اسْحَاقَ الْبِرَاهِمِ بْنِ السَّرِيِّ النَّحْوِيُّ فِي
كِتَابِ الْعُرُوضِ اعْلَمْ أَنَّ مَا وَاقَفَ وَزْنَ اسْعَارِ الْعَرَبِ فَهُوَ شَعْرٌ وَمَا خَالَفَهُ
فَلَيْسَ بِشَعْرٍ وَأَنَّ قَامَ ذَلِكَ وَزْنَ مِنَ الْأَوْزَانِ فِي نَفُوسِ اقْوَامٍ

Sonu (vrk. 220^a):

وَسَبَقَتْ لَكَ قِيَاسَ التَّصْرِيعِ فَاعْرِفْهُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ تَمَّتْ عُرُوضُ الزَّجَاجِ